

բանական ճշգրտութեամբ կատարուած գործ մ'է՛, որուն հաւան գտան բոլոր բովանդակ Հայաստանի կղերական և աշխարհական դասն, յորոց շատերն ուսած էին յունական դպրոցներում. նոքա ասեմ, սքանչացած Ս. Սահակի կատարած մեծ գործի վերայ, անկեղծութեամբ խոստովանում են թէ՛ «Մէք ոչ կարացաք հմուտ լինել և տեղեկանալ այդչափ ԱՐՈՒՅՍԱՍՈՐ ՈՒՍՄԱՆՆԻ»։ Երանի թէ ճշմարիտ գիտականի համեստութեամբ թ. Հայաստանի Ուս. Ընկերներն խոստովանէին նոյնպէս անկեղծութեամբ թէ մենք զեռ չկարողացանք հմուտ լինել և տեղեկանալ լեզուական արուեստաւոր ուսմանն, վասն որոյ սխալեցանք Ոսկին մաքուր՝ թուխ կապարի հետ փոխելով Հարկաւոր է այստէնտէ թ. Հայաստանի կառավարութեան Հայկական Համալսարանի մէջ մի աթոռ յատկացնել լեզուաբանութեան բարձր դասընթացքի, որուն բնարանն լինի դասախօսել՝ Հայ լեզուի ԲԱՌԵՐԻՈՒ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆԸ։ Եւ այն ատեն յուսամք չատեն իրենց համոզման, իրենց խզճի ձայնին թէ իրենք ևս մարտիրոս ազգի զաւակներն են, իրենց ալ սեպուհ պարտականութիւնն է սիրել իրենց սեփական հայրենիքն՝ Հայոց տունը, որ թ. Հայաստան կոչուում է, սիրել իրենց արեանկից ժողովուրդն որ գաղութներում տանջուում է, սիրել այն ազգը որի ծնունդ են և իւր հինգհազարամեան հնութեամբն կը պարծի։ Սիրել Եկեղեցին, որ իւր մայր և դայեակ պահեց և փրկեց Հայ ժողովուրդի գոյութիւնն։ Նա տառնահինգ դարերու բարձրարեւել և ուճասաղարթ մի ծառ է, որի հովանին զեռ շատ ժամանակ հարկաւոր է Հայ ազգին։

Երան՝ արմատով ծառ, տունն հիմամբն է տուն Մուրանայք զերկրորդ ու զազգընդ սիրուն։ Երան՝ արմատով ծառ, ծառովն է արմատ. Դալար մանկաթի, ձեր տակն է Արարատ. Պինդ կացեթ, Աստուած ցօղ է քիւրէն, Մէք ու ծաղկեթ քանց վարդի թփէն.... Ուր իւրեք սիրով կան զինչ աղբրիկք Տեսնեն քո գարունդ, Հայոց աշխարհիկ։

Հ. Գ. Ն.

ԴԻՏՈՂ ՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«ՀԱՅԵՐԷՆ ՆՈՐ ԲԱՌԵՐ» ՈՒՆ՝

(Շաբ. տես Բազմ. 1927 էջ 105)

Ի. Գ. — Քառադէսն (Ա. Ռտ. էջ 154).

Պ. Աճառեան Նարեկացւոյն այս բարդ կ'ուզէ որ Փառադէսն սրբագրենք. Ոչ. շատ լաւ գրուած է. նշանակութիւնն ալ այս է. Դի աշխարհաբար կողմ ըսել է. հմմ. ասդիս, անդին, մէկդի, չորսդին ևն. Փառադէսն կամ քառադիսն գետ՝ ըսել է գետ մը որ դէպի չորս կողմ կը բաժնուի։ Ս. Գրքի բացատրութիւնն է, զոր ինքը տարբեր կերպով կը գրէ. հմմ. Նոն. Բ. 1⁰ «Էւ գետ ելանէր յեղեմայ ոռոգանել զդրախտն. և անտի բաժանի ի չորս առաջս = քառադի, քառադէսն գետ։ Խօսքը Եկեղեցւոյ վրայ է՝ գոր զբախտի կը նմանցնէ. Ուստի մութ կարծուած տողը սապէս կարելի է թարգմանել. «Էս յայն՝ քառադէսն գետն վտակ քոյնեանայ» = «Էս անոր մէջ (Դրախտին, Եկեղեցւոյ) չորս ասալ ունեցող գետը՝ վտակը՝ կը քոյնեայ»։

Ի. Ե. — Բաղլի (էջ 157).

Կամ՝ քաղտի կեանք. եթէ խանգարուած գրութիւն մը չէ, կ'ըսէ, «պէտք է հասկընալ (զայս) գէշ, չարաբախտ, չար»։ Գրութիւնը խանգարուած չէ, սակայն «Նոր բառեր»ու հեղինակը լաւ չէ հասկցած գայն։ Ղ և ի, դ և ա գրելը լծորդ են, որով՝ բախտ կամ քաղտ նոյն բանն է. Բաղլի կեանք հոս կը նշանակէ բախտաւոր, երջանիկ կեանք, սովորական բացատրութիւն մ'է. Ուստի «Առաւել սքանչանամ ընդ այնս որ հաւատան նոցա զկեանս իւրեանց, մեկնել զբարի կամ զբաղտի (զբախտի) կեանս նոցա», կարելի է թարգմանել. «Աւելի անոնց վրայ կը զարմանան, որ իրենց կեանքը կա-

1. Հր. Աճառեան. Տպ. Վենետիկ Ա. հտ. 1913. Բ. հտ. 1926.

խարդենքուն ձեռքը կը յանձնեն, որպէս զի իրենց բարի՛ կամ լաւ եւ ըսեմ՝ բարեւաւոր (ապագայ) կեանքը մեկնեն»։

ԻԶ. — Քանոն (էջ 162)։

Պ. Աճառեան խողիւտ (գառազիզ) բառին հոմանիշ կը համարի։ Դիշ մ'աւելի որոշ բացատրենք։ Յունական Κανών բառն է, որ նիւթապէս կը նշանակէ Եղեգ, Ձող. բայց յետոյ՝ փոխարեքարար առմամբ, գործածուեցաւ իբր կտրոց, կանոն, օրէնք։ Հոս, ուրեմն, «Ընդ ծակս քանուեացն», ըսել է Ձողերու մէջէն՝ ճեղքերէն, գազաններն իրենց վայրագութիւնը կը ցունեն (քրիստոնէութեան)։

ԻԷ. — Լամբիլ (էջ 167)։

«Եհաս Լամբեցաւ զամենայն տիեզերօք առ հասարակ անունս այս» (քրիստոնէութեան)։ Թէև Եփրդի «Կոչումն ընծայութեան» հրատարակիչը կը գրէ թէ յամբեցաւ բառին տեղ յն. περικεχθη ունի, սակայն աւելի ճիշտ կարծեմ ըսելն թէ յամբեցաւ՝ λαμβάνω—տառադարձութիւն մ'է որ կը նշանակէ բռնել, գրաւել, ամէն կողմ տարածուիլ։ Պ. Աճառ. «Վրան առնել, շալկել» կը մեկնէ, ինչ որ ճիշտ չի թուի։

ԻԸ. — Արատխանայ (էջ 175)։

Վարանիով սպգմամբերք կը թարգմանէ, կը թուի թէ հայերէնէ ու պարսկերէնէ բարդ բառ մ'է. առատ և խանէ. և ո՛չ թէ ռազմամթերք, այլ առատ պաշարի՝ կերակուրի՝ տուն, ամբար կը նշանակէ. ինչպէս մէյ-խանէ = գինե-տուն, քհար-խանէ = գործա-տուն, խաքէխանէ = հիւանդա-(նոց) տուն են։ Ուստի առատ-խանէ, կամ-խանայ = առատ կիրաւորի տուն, ամբար, Համագոր և թարգմանութիւն է ըստ իս իրմէ առաջ եղող ծանրութիւն առկայ հայերէն բացատրութեան։

ԻԹ. — Մունետիկ (էջ 183)։

«Նոր բառեր»ուն հեղինակը կ'ուզէ որ առ ալ Նոր Հայկազեանի մէջ մտած ըլլար։ Բայց հայերենի հետ կապ չունի, զուտ արարերէն բառ է։ Թառաջ կու գայ նեւտեա բայէն. մոմետի, կրաւորական ձերն անց, դերք. ար. եզ. ուղղական հոլով է։ Մոմետի, հայերէն կը թարգմանուի փարոգ. հմմ. Դանիէլ, Գ, 4. ուր արար. թարգմանութիւնը կը գրէ «վէլ-մոմետի քէանա իւնատի շէտիւտէն», հայ թրգմ. կ'ըսէ. «Եւ քարոգ կարգայր զօրութեամբ»։

Լ. — Սատ (էջ 195)։

«Դու եւ ես Սատ» են. կ'ըսէ, կարգա՛ Սատա, ինչո՞ւ. Սատ արար. յատուկ անուն մ'է որ կը նշանակէ Երջանկութիւն, Երջանիկ, հմմ. Felice. Սատա հասարակ անուն է և վարպետ (տե՛կ. ուսթայ) նշանակէ։

ԼԱ. — Ճիւղեղալ (էջ 206)։

Հայկազեանի մեկնութեան չէ հաւանած, և զայն «բռնի» կը կոչէ։ Բայց շատ լաւ է այն, և հոս ձիւտեղալ՝ կը նշանակէ այլաւորակ, անպիտան, դիւահար, փոքր սատանայ մտած։ Ուստի, «Առ ի շտուծել ձիւտեղալ պըշակաց տան միոջ» բացատրութիւնը, սապէս կը թարգմանուի. «Տան մը դիւահար՝ այլաւորակ գերանները չդիւմանալուն պատճառաւ... Նախատական խօսք մ'է՝ նեղուած սրտէ գերաններուն ուղղուած»։

ԼԲ. — Շունչապան (էջ 207)։

Ձայն կ'ուզէ սրբագրել ու շնչապան ընել, և հասկնալ «տեսակ մը զրահ, որով... ձիւտեղալ քիթն ու բերանը կը պաշտպանէին»։ Յաջորդ էջի մէջ իբր թէ իր ըսածը բոլորովին ստուգուած՝ միայն շնչապան ձեւը կը գործածէ, միւսը թողուլ։ Բայց շնչապան, ըսել է շունչ բռնող, պահող, արգելող բան. ուստի, թէ որ իր կարծիքն ուղիղ ըլլար, պիտի համարէինք

որ այն զինուորները իրենց ձիերը խեղ-
դելու և իրենց պարտութեան զորաւոր
հնարք մը գտած ըլլան, ինչ որ անտե-
ղի է: Հետեալաբար բառգրքերու զրած
շունչական ձևը, այսինքն՝ ձիու ճակտին
կամ կուրծքի պահպանող՝ զարդ, շատ
լաւ է, և նորոգ մեկնութեանց բոլորովին
անկարօտ:

ԼԳ. — Ամբիծք (Բ. Ոս. էջ 21).

Կը սահմանէ, « թաղման նախորդ և
յաջորդ օրերը՝ մեռելին վրայ կատարուած
կարգը »: Ասիկա շատ սխալ սահման է:
« Ամբիծք », մեր եկեղեցական լեզուին մէջ,
118րդ սաղմոսի անունն է, « Երանեալ
են ԱՄԲԻԾՔ »: Թէ « Ամբիծք » ո՛չ յատկա-
պէս մեռելի կարգը կը նշանակէ՝ այլ
նոյն Սաղմոսը, յայտնի է անկէ՝ որ նոյնը
կը գտնենք նաև ուրիշ արարողութեանց
մէջ. (տ. Աճառեան, էջ 22), Հեղինակն
անուշաղբութեամբ ինքնիրեն հակասեր է
հոս. սկիզբն իբրև ճշմարիտ պաշտպանած
բանը, վերջէն իւր իսկ խօսքերով գե-
ղեցկապէս կը հերքէ:

ԼԴ. — Խարտափիլակ (էջ 27).

Այս բառին վրայ արդէն Հայկազեան
բառգիրքը պէտք եղածը գրեր է, տ. « բրդ-
բապահ » ուր ծագումն չ'որոշու և փնտրու
(= փնտրու) յունարենէ կը նշանակուի. ա-
ւելորդ էր Պ. Աճառեանի յիշատակումը:

ԼԵ. — Ժամակոյց (էջ 37).

Պ. Աճառեան կը թարգմանէ, « եկեղեցի
կանչող ». անշուշտ ժամ մասնիկով կը
հասկնայ « եկեղեցի »: Թափի, կամ ժո-
ղովրդական այս բացատրութիւնը մեկնուե-
լու կարօտ է. խօսքս « Նոր բառեր »ու հե-
ղինակին չէ որ կ'ուղղեմ, այլ ընդհանուր
կերպով կ'ուզեմ ընթերցողներու ու-
շաղրութիւնը կոչել ժամ բառիս կիրառու-
թեան վրայ մեր եկեղեցական լեզուին
մէջ: — Այս բառն իր բոլոր բարդու-
թիւններով՝ « եկեղեցի » չի նշանակեր հայե-

րէն, այլ սովորական ժամ, այսինքն՝ ժա-
մանակ, հմմ. յե. Ծրք, լա. hora: Այն-
պէս որ մեր ժԱՄԱԳԻԹԻ կոչածին՝ յոյնը
ὥρολόγιον կ'ըսէ. այսինքն՝ (աղօթքի) ժա-
մերուն գիրք, (և ո՛չ եկեղեցւոյ գիրք): —
Նոյնպէս ժԱՄԵՐԳՈՒԹԻՒՆ = Իւրացանչիւր
ժամասան աղօթքի երգը, կամ, աղօթքի
ժամերն (hóras) երգով կատարելն: —
ԺԱՄԱԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ = աղօթից ժամերուն
կարգ ու կանոնը: — « ԺԱՄԱԿՈՉ » = ա-
ղօթքի ժամուն կանչող, հրաւիրող (ժամու-
ղը): — ԺԱՄԱՐԱՐ = պատարագող ըսել է.
բայց այս ալ ժամ բառէն ծագումն ունի:
Քանի որ ժամ միայն, — hora —, եկեղեցա-
կան լեզուի մէջ՝ որոշեալ աղօթք մը կը
նշանակէ, և աղօթք, բացարձակ կերպով
գործածուած, Պատարագ ըսել է, որով՝
ժամարար, կը ցուցնէ Պատարագի ժամը
կատարող անձը: — Ունինք նաև ժԱ-
ՄԱՏՈՒՆ և ժԱՄԱՏԵՂԻ բարդութիւններն,
յորս ժամը, ո՛չ ժամանակ, այլ՝ արարա-
կան մարդով՝ եկեղեցի կը նշանակէ, արբ.
ժեմա, կամ լաւ ևս ձեմա հաւաքել, ժա-
ղովիլ բայէն: Ուստի երկու վերջինները,
արարական ազդեցութեամբ մտած մեր
մէջ, ժողովուելու, հաւաքուելու տուն,
տեղ կը նշանակեն. (հմմ. ժողովարան),
Հետեալաբար ժամ բառը եկեղեցի նշանա-
կութեամբ գործածելն, ժողովրդական ըլլա-
լէն զատ՝ զուտ արարական է, իսկ հայ-
կական իմաստով բարդուած՝ միշտ ժամ,
ժամանակ ըսել է:

ԼԶ. — Ութօրեայք, լաւ ևս « Ութօրէք »
(էջ 38).

Ձէ հաւանած Առձեռնի այս բառը « ա-
ծական » կոչուելու, և կը սահմանափակէ
իմաստն ըսելով, թէ « Երեսունչէն յետոյ ութ
օրուան միջոցը » կը նշանակէ: Այդ ճիշտ
չէ, և « Ութօրէք » միայն Երեսունչէն յետոյ
կացուած չէ, այլ ուրիշ տօներ ևս ունին
այսպիսի՝ « Ութօրէք »ներ, տ. Ժամա-
կարգութիւն տպ. Վենետ. էջ 1015, ուր
կը գրէ. « Ասասցուք ասա՛ յարօրէս իա-
չի »: Նոյնպէս Ս. Բարսղի « Վեցօրեայք »
են: Առձեռնը շատ լաւ որակած է զայն

«ածական անուն», քանի որ կը նշանակէ որ օր:

ԼԷ. — Աւանդ (էջ 47).

Ձայն կը մեկնէ «գրութիւն, մեծ քաղաք»: Չեմ կարծեր: Կը նշանակէ շին, ծաղկեալ (քաղաք): Ծագմամբ պարսկերէն՝ (աւա), հայերէնի մէջ ևս ծանօթ է աւան բառը: Հոս գործածուած է հայկական ձևով (աւան), և իր բնիկ պարսկական իմաստով: Դի գիրը՝ պարզապէս դիմորդ յօդ է. անոր համար պէտք չենք կարգաւ այս բառը հայերէն սպանդ, աղանդ, տաղանդ, մաւնաւանդ, անվկանդ ևն. բառերուն պէս, այլ՝ աւանդ: Թէ դ գիրը յօդ է յայտնի է նաև նոյն տողին մէջ կրկնութենէն. «զաւանդ... զգրութիւն»: Նոյնպէս, թէ ներկայ բառը շին, ծաղկեալ կը նշանակէ, յայտնի է. այսօր իսկ հարցնելու համար թէ տեղ մը շէն է, կ'ըսուի, ԱՒԱՅԸ: Ուստի, Աւանդ = աւան = աւա = շին, ծաղկեալ: Հետևաբար Շապ. Բագրատունւոյն «Ունիք զտէրութիւնդ Ձարևանդ զաւանդի, և զաւանդի քաղաքն Հերայ, ըզգրութիւն Պարսից», այսպէս կարելի է թարգմանել. «Ունիք Ձարևանդ զաւանդի տէրութիւնը, ինչպէս նաև Հերայ շէն՝ ծաղկեալ քաղաքը, որ Պարսից զլխաւոր (քաղաքն) է»: Այս մեկնութիւնը աւելի յարմար կը թուի, քան Աճառեանինը:

ԼԸ. — Բաստ (էջ 49).

Տառամանելով մը կ'ուզէ հասկնալ սըրբաւորի կամ անբռնաբարելի վայրեր ուր մէկը կ'ապաստանի: Մեզ կը թուի որ ասիկա պարսկերէն բառ մ'է համագործակցութեանի «Պասա» կամ լաւ ևս «պէասա», և կը նշանակէ՝ «այ քան և»: Տեղւոյս իմաստին ալ աւելի յարմար է այս. «Ապա էր է զի նստիս ընդ դրուց քաղաքիս. քաստ և» ևն. ըսել է. «Ինչ է որ քաղքին դուռը նստեր ես. այ քան և»:

(Շարունակելի)

Հ. ԳՐԻԳՐ ՍԱԳՍԵԱՆ

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ՅՈՎԱՆԱՆԵՍ ՊԱՊԻՆԻ

ՀԱՅ ԵՒ ԳԻՆԻ

ՓՈԽԻՔԻՈՅԻ ՓԱՅԼԸ

Այն օրն ուր զիս ահափառքի՝ կասկածի Հարուածներով կը խոցողէ թշնամին — Եւ իրեն իր ծուլութիւն քոյրը կ'օգնէ — Գուրբիցի գայլուն հետ ես կը սփոփուիմ:

Նապաստակի սրտիկ չըտուաւ քեզ Աստուած, Այլ ժանիքներ երկայն սուրի ծայրերով, Կարող քնէած հօտը յօշ յօշ ձրձելու, Աղջամուղջին մէջ գեղջկական գիշերին:

Ու երբոր դուն քաղցին խայթցը կը զգաս, Ձի գոհացներ քեզ՝ ինչպէս շուրճ՝ ոսկորն Նետուած գետին չոր ու ցամաք. քու փորիկդ կ'ուզէ լեցուիլ չքնաղ կարմիր արիւնով:

Աստուած այսպէս ուզեց քեզ: Ո՛չ իսկ զոհի Մարդն որ գառները կը մորթէ կը շարդէ՝ Սպանդն ընտրելով քան թէ պըտուղը՝ կ'ինայ Դատապարտել օրինագիրքը գայլոց:

Գեղի յաղթեց առանց սուրի փոքրիկ մարդն, Աղքատութեան մեծահարուստ ամուսինն, Եւ հարկ է արդ որ դուն ամէն օր երթաս Ողորմութիւն խնդրելու՝ միս եւ արիւն:

Ինչպէս պիտի գայլու լեզուովդ ոռնայիր Եթէ այժու եւ կամ խոյի փոխարէն Տային քեզի փրանկիսկոսի մղած հացն Եւ կամ մախիդ եւ քաղցնիլ արգանակ:

Ես ալ՝ մըթին անօթութեան ժամանակ Ետրուրական անտառին մէջ գայլ եղայ. Եւ աւագակ՝ գող զազանի մը նըման Դան թեփէ հաց՝ կը ծամէի երէններ:

Բայց Գառը իր ողորմութեամբն անսահման Ուզեց եւ իմ՝ խեղ վիժուք՝ քաղցն անցընել իր իսկ սրտին շինջ՝ կենդանի արիւնով. Եւ ես իրմով՝ որ ինձ համար ալ մնաւ,

Իրմով որ սիրտըս քաղցրութեամբ խորտակենք Փշրեց կուրծքիս մէջ, կ'ուզեմ զիս սնուցանել